

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

طراحی و تولید محتوا در فرایند تدریس

مؤلف

حسنجان شعبانی چامردی

نشر اراده

۱۳۹۵

سرشناسه	:	شعبانی چلمرادی، حسنجان، ۱۳۵۲ -
عنوان و نام پدیدآور	:	طراحی و تولید محتوا در فرایند تدریس / مولف حسنجان شعبانی چلمردی.
مشخصات نشر	:	تهران: انتشارات اراده، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	:	۹۱ ص.
شابک	:	978-600-8140-94-8
وضعیت فهرست نویسی	:	فیا
یادداشت	:	کتابنامه
موضوع	:	نظام‌های آموزشی -- طرح و برنامه‌ریزی
موضوع	:	Instructional systems -- Design
موضوع	:	تدریس اثربخش
موضوع	:	Effective teaching
رده بندی کنگره	:	۱۳۹۵ ۴ط۷ش/۱۰۲۸/۳۸LB
رده بندی دیویی	:	۳۷۱/۳
شماره کتابشناسی ملی	:	۴۲۰۹۰۰۸

نام کتاب: طراحی و تولید محتوا در فرایند تدریس

مولف: حسنجان شعبانی چلمردی

ناشر: نشر اراده

نوبت چاپ و سال چاپ: اول - ۱۳۹۵

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

چاپخانه: نگین تهران

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۱۴۰-۹۴-۸

قیمت: ۷۰۰۰۰ ریال

نشانی: تهران-میدان انقلاب - خ کارگر شمالی - خ فرصت شیرازی - پلاک ۲۰ - واحد ۲

تلفن: ۰۲۱۶۶۵۹۶۵۲۱

فهرست مطالب

صفحه	عناوین
۴	مقدمه
۹	ساختار آموزشی
۱۰	خصوصیات معلم درآموزه های اسلامی
۱۶	تدریس اثر بخش
۲۲	چگونگی طراحی طرح درس
۲۷	ضرورت تعیین و تنظیم هدفهای آموزشی
۲۹	طراحی چیست؟
۳۱	فرایند طراحی آموزشی
۳۲	الگوی طراحی آموزش مبتنی بر رویکرد سیستمی
۳۵	اصول ساختارگرایی برای طراحی آموزشی
۳۷	الگوهای طراحی آموزشی
۴۶	اجزای یک طراحی آموزشی مناسب
۵۶	نمونه یک مدل آموزشی
۶۳	شاخص های تدریس موثر
۷۷	چگونگی اجرای تدریس موفق و هنر معلمی
۸۲	منابع

نظام آموزشی فعلی کشور، یک نظام متمرکز و برنامه درسی آن منحصر به کتاب درسی است که در کل کشور استفاده می‌شود (مشایخ، ۱۳۷۵). این در حالی است که با توجه به وسعت کشور، تنوع و تعدد اقوام و مشکلات ناشی از آن (مثل دو زبانه بودن شاگردان)، رشد سریع علوم و فناوری، تغییر سریع در هنجارها و ارزش‌های اجتماعی، ضرورت دارد که کتاب‌های درسی با دقت کافی و در حد امکان، عاری از هر عیب و نقص و مطابق با اهداف تعیین شده و اصول علمی تألیف شوند (یار محمدیان، ۱۳۸۶). همچنین، با دلایل ساختار آموزشی و برنامه درسی حاکم بر آموزش و پرورش کشور، کتاب‌های درسی به عنوان رسانه‌ای مهم و پرکاربرد در ساختار آموزشی کشور مطرح می‌باشند. (سعید نیک‌نژاد، زمستان ۱۳۹۲ - شماره ۱۶ مجله جهانی رسانه)

کتاب‌های درسی، رسانه‌ای هستند که همه وزه معلمان و شاگردان از آن استفاده می‌کنند، لذا گاهی اوقات به عنوان تمام رسانه درسی، معلم بر آن تاکید می‌کند (آلتیچ، ۱۹۹۱، به نقل از نوریان، ۱۳۸۷).

این رسانه با اهمیت دربردارنده بخش‌های نوشتاری، تصویر و نرمین‌هایی است که در راستای تحقق هدف‌های کتاب، تهیه و سازماندهی می‌شوند. چگونگی تنظیم محتوای کتب درسی عامل مهمی در تعیین چگونگی یادگیری است. گاهی عدم کارایی و نامناسب بودن محتوا و عدم تناسب آن با توانایی درک و فهم دانش آموزان، یادگیری را مشکل می‌کند یا نتیجه‌ای کمتر از انتظار به بار می‌آورد. بنابراین، در تهیه کتاب

درسی مؤثر و اثربخش، فعالیت‌های آموزشی و تجارب یادگیری باید به گونه‌ای تنظیم شوند که یکدیگر را تقویت کنند و فعالیت‌های یادگیری با توانایی‌های دانش آموزان منطبق باشند، تا بتوانند الگوی رفتاری مورد نظر را در یادگیرنده به وجود بیاورند.

کتاب‌های درسی به خاطر اهمیت زیادی که در تعیین محتوا و خط مشی آموزشی دارند، کانون توجه دست‌اندرکاران آموزش و پرورش می‌باشند. اهمیت کتاب‌های درسی در نظام‌های آموزشی متمرکز مانند ایران که تقریباً تمام عوامل آموزشی بر اساس محتوای آن تعیین راجع می‌شود بیش از سایر انواع نظام‌های آموزشی است، و به خاطر همین اهمیت بیش از اندازه است، که صرف وقت نیروهای متخصص در ارزشیابی و تحلیل کتاب‌های درسی می‌دانند. راه‌آشای حل بسیاری از مشکلات جاری آموزش باشد. در حال حاضر کتاب‌های درسی یکی از مهم‌ترین مراجع و منابع برای یادگیری به شمار می‌آیند. چراکه بیشتر فعالیت‌های آموزشی در چارچوب این رسانه صورت می‌پذیرد. موارد زیر از جمله دلایلی می‌باشند که اهمیت این رسانه را در کشور ما نشان می‌دهند:

- متمرکز بودن فعالیت‌های معلمان بر اساس کتاب درسی.
- محدود بودن امتحان و ارزشیابی به مطالب و محتوای کتاب درسی.
- تحقق بخشیدن به بیشتر اهداف آموزش و پرورش از طریق این رسانه.
- ملزم بودن دانش آموزان به خواندن کتاب‌هایی که از سوی دفتر برنامه ریزی تدوین و معرفی شده‌اند.

- وجود نظامی متمرکز که برای تمام کشور، یک برنامه، یک کتاب و یک ارزشیابی دارد.

- نامناسب بودن شرایط آموزشی و کمبود امکانات، که این خود منجر به عدم استفاده از سایر رسانه‌ها و روش‌های تدریس می‌شود.

- عدم مهارت کافی معلمان در شناخت هدف‌های آموزشی و کاربرد شیوه‌های مناسب تدریس و متکی بودن آن‌ها به کتاب درسی (سعید نیک نفس، زمستان ۱۳۹۲ - شماره ۱۶ مجله جهانی رسانه)

هر جامعه‌ای برای تسهیل نظام ارزشی حاکم بر آن در صدد تعلیم و تربیت افرادی است که آرمان‌های خود را در وجود آن متبلور سازد. در جوامع مختلف برای رسیدن به این مهم، از ابزارها و رسانه‌ها مختلف استفاده می‌کنند. یکی از این ابزارها، مخصوصاً در کشور ما به دلیل غالب بودن و ندان بهای زیاد به دیگر روش‌های آموزشی، کتاب‌های درسی هستند.

مواردی که در ادامه بیان می‌شوند، ارزش‌هایی می‌باشند که یک کتاب درسی می‌تواند در جریان آموزش و یادگیری به ارمغان آورد:

- مشخص نمودن محدوده فعالیت یاد دهنده و یادگیرنده در طول فرآیند آموزشی.

- ارائه دادن اطلاعات مهم در یک رشته یا حوزه معین به صورت منسجم و منظم.

- از آنجایی که بیشتر کتاب‌ها دارای تصاویر، آمارها، پرسش‌ها، نمودار، و... می‌باشند، می‌توانند در درک بهتر مطالب به فراگیران خود کمک کنند.
- موجب صرفه جویی در وقت معلم و یادگیرنده می‌شوند.
- امکان بحث و گفتگو در مورد مسائل مشترک و همچنین ایجاد هماهنگی بین فراگیران یک رشته، یک کلاس یا ماده درسی.
- معلم را از بحث‌های اضافی فارغ می‌کند.
- یادگیرندگان را به مطالعه عادت می‌دهد.
- محتوا و خد مشی‌ها، آموزش را مشخص می‌نماید.
- از پراکندگی مطالب و تمرکز شدن فراگیر بر موضوعی واحد جلوگیری می‌کند و به فعالیت‌های معلم و دانش آموز نظم می‌دهد (معاونت پژوهش،

(۱۳۸۲)

برای دست یافتن به این ارزش‌ها یا هر نوع اهداف و رسالت دیگری که آموزش یک کشور برای خود در قالب استفاده از رسانه کتاب در نظر می‌گیرد، کتاب باید دارای معیارها، اصول و ضوابط خاصی باشد که وجود آن‌ها در فرآیند طراحی کتاب‌های درسی ضروریست. چراکه باید دانش آموزان را به اهدافی که مدنظر است و شورای عالی برای آن مدون کرده است، برسانند.

یکی از راه‌هایی که می‌تواند این اطمینان را در ما به وجود بیاورد که کتاب منطبق بر اهداف برنامه درسی می‌باشد و همچنین اصول و معیارهای درست آموزشی در آن به کار گرفته شده، استفاده از روش تحلیل محتوا است. در تحلیل محتوای کتاب‌های

درسی، اغلب از دو تکنیک کلی، فرمول‌های خوانایی و ابزارهای فهرستی (چک لیست‌ها) استفاده می‌شود که هر تکنیک از تعدادی روش مختلف تشکیل شده است (جعفری هرندی، نصر، میرشاه جعفری، ۱۳۸۷).

به طور خلاصه، فرمول‌های خوانایی، درجه پیچیدگی زبانی متن کتاب یا درجه‌ی خوانایی سایر متون را تعیین می‌کنند. تکنیک دیگر، ابزارهای فهرستی یا چک لیست‌ها هستند.

این ابزار بیشتر به صورت سؤال مطرح می‌شوند و خواننده به سؤال‌های از قبل تعیین شده پاسخ می‌دهد. این سؤال‌ها بیشتر درباره مسائلی همچون کیفیت مواد، هزینه‌ها، کیفیت نوشتاری، به کار برن رسایل آموزشی یا کمک آموزشی دیداری یا شنیداری، جهت گیری فرهنگی و سبب را نشان معلم می‌باشند. این سؤال‌ها می‌توانند در سه محور کلی مربوط به متن کتاب، فراگیران و معلمان مطرح شوند (دیانی، ۱۳۶۶ و یارمحمدیان، ۱۳۸۶).

برای رسیدن به اهداف فوق، طراحی کتاب‌ها باید با توجه به معیارها و ضوابط خاصی در تمام ابعاد متن، تصویر و اشکال باشد. این امر در کتاب‌های کلاس‌های پایین‌تر محرزتر است. از طریق فن تحلیل محتوا می‌توان بسیاری از این عوامل را مشخص کرد. یعنی این که ارزیابی نمود که آیا در فرآیند طراحی یک کتاب، اصول درست به کار گرفته شده است و تا چه حد؟ برای مثال آیا جملاتی که در کتاب مورد استفاده قرار گرفته‌اند بیشتر در سطح لفظی هستند یا درکی؟ یا تصویر و شکلی که در کتاب آمده است، توضیح آن در جای مناسبی نوشته شده است به صورتی که بتواند بهترین

راهنمایی را به خواننده بدهد یا خیر؟ مطالعه و ارزشیابی محتوای کتاب‌های درسی می‌تواند به روشن شدن مسئله کمک کند و نقاط قوت و ضعف احتمالی کتاب‌های درسی را برای اصلاح و تغییر احتمالی محتوا، متناسب با اهداف تعیین شده و اصول علمی در اختیار مدیران و برنامه‌ریزان و مؤلفان کتاب‌های درسی قرار دهد. (سعید نیک نفس، زمستان ۱۳۹۲ - شماره ۱۶ مجله جهانی رسانه)

ساختار آموزشی

با توجه به ضرورت آموزش و یادگیری در فرایند تربیت، طراحی آموزشی از جایگاه خاص و ممتازی برخوردار است. به گونه‌ای که بدون توجه به آن آموزش و یادگیری مؤثری اتفاق نمی‌افتد. و از طرف منابع انسانی و غیرانسانی را در نظام آموزشی به همراه خواهد داشت (زارعی زواری، ۱۳۹۱).

از حیث نظری، یک ساختار آموزشی و پرورش‌یافته و مدرن، دارای ویژگی‌هایی مخصوص به خود است که توجه به آن‌ها در پیش‌بینی هنگام طراحی و استقرار آن‌ها در بطن نظام سیاست‌گذاری و عملکردی یک جامعه به مثابه کل، امری ضروری به شمار می‌آید. این ویژگی‌ها که در واقع مختصات محتوایی و عملکردی یک ساختار را شامل می‌شود شامل موارد زیر است:

۱. چابک سازی ساختار
۲. انعطاف پذیری
۳. مشارکت چهارگانه اصلاع
۴. روزآمدسازی عملکردها
۵. تطبیق، شمول و فراگیری
۶. تناسب اهداف، ماموریت‌ها و